

Лісниченко Лілія Василівна,

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності ДНДІ МВС України

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ОЗНАКИ ПОТЕРПІЛИХ ВІД ГРАБЕЖІВ І РОЗБІЙНИХ НАПАДІВ

Анотація. В доповіді розглядаються основні соціально-демографічні ознаки потерпілих від грабeжів та розбійних нападів (стать, вік, рід занять і джерела прибутків, сімейний стан) на основі офіційних статистичних даних за 2008-2018 роки та вивчених архівних кримінальних справ, розглянутих судами м. Києва.

Ключові слова: грабeж, розбійний напад, потерпілий, віктимність, віктимологічна профілактика, соціально-демографічні ознаки.

Summary. The report examines the main socio-demographic characteristics of victims of robbery (gender, age, occupation and sources of income, marital status) based on official statistics for 2008–2018 and studied archival criminal cases examined by the courts in Kiev.

Keywords: robbery, robbery, victim, victimization, victimological prophylaxis, socio-demographic features.

Вчинення значної кількості злочинів залежить не тільки від злочинця, але і від потерпілої особи внаслідок їх взаємодії. З давніх-давен прийнято вважати, що для вчинення злочину необхідні, з одного боку, винні, а з другого – потерпілі. На певних етапах злочинного посягання вони взаємодіють, а нерідко прямо «співпрацюють». Причому потерпілий відіграє не останню роль у процесі зародження, розвитку і вирішення криміногенної ситуації [1, с. 50].

Б. М. Головкін, досліджуючи феномен корисливої насильницької злочинності, а саме роль віктимологічних та ситуаційних чинників у механізмі корисливого насильницького злочинного прояву зазначив: «...основною спричинення злочинної поведінки є корислива спрямованість насильницького прояву, а значить, віктимність і віктимна спрямованість потерпілих є лише умовою, яка сприяє (додатковою можливістю), що полегшує реалізацію мотиву й рішення про доцільність насильницького заволодіння майном» [2, с. 276].

Запобігання злочинам, у результаті здійснення яких заподіюється моральна, майнова та фізична шкода конкретним особам, не може бути ефективним, без наявної у працівників правоохоронних органів інформації щодо потенційної жертви, чинників віктимності, статево-вікових особливостей потерпілих, їх взаємовідносин з майбутніми злочинцями. Тому відомості щодо соціально-демографічних ознак потерпілого є безумовною складовою кримінологічної характеристики загалом. А також одним з основних елементів в побудові ефективних

запобіжних заходів. Показники віктимності серед різних груп населення дозволяють визначити й виділити категорії, серед яких доцільно здійснювати загальну віктимологічну профілактику та виявляти об'єкти для індивідуального попереджувального впливу.

Данні, наведенні в доповіді взято з офіційних статистичних даних Єдиного звіту про кримінальні правопорушення (розділ 8. Відомості про осіб, які потерпіли від кримінальних правопорушень) Генеральної прокуратури України за 2008–2018 роки [3]. А також з вивчених та проаналізованих 400 архівних кримінальних справ, які були розглянуті судами м. Києва.

Отже, до основних соціально-демографічних ознак потерпілих відносяться:

Стать потерпілого. За даними Генеральної прокуратури України протягом 2008–2018 рр. в середньому 55 % чоловіків та 45 % жінок були жертвами грабежів. Найбільша різниця у відсотковому співвідношенні відмічалась у 2008 році, коли було зафіксовано 29,8 % жінок та 70,2 % чоловіків потерпілих від грабежів. Проте у 2014 році частка осіб жіночої статі збільшилась до 53,7 % на протигагу 46,3 % чоловіків. Протягом 2015–2018 років частка потерпілих осіб чоловічої статі почала збільшуватися і вже у 2018 році становила 58,9 %. Серед осіб, потерпілих від розбійних нападів за досліджуваний період зафіксовано в середньому 38 % жінок та 62 % чоловіків. Лише у 2014 році відмічається збільшення частки потерпілих жінок до 42,2 %. На нашу думку, такі зміни у відсоткових співвідношеннях саме у 2014 році пов'язані з початком Антитерористичної операції на Сході України (нині Операція об'єднаних сил ООС) та великою мобілізаційною компанією чоловіків. Проте все ж такі особи чоловічої статі переважають в якості потерпілих від таких корисливо-насильницьких злочинів як грабежі та розбійні напади. На високий рівень віктимності чоловіків звертають увагу й американські кримінологи. Віктимологічними дослідженнями у США встановлено, що вірогідність стати жертвою у чоловіків вища. Чоловіки у 2,5 рази частіше зазнають нападів при обтяжуючих обставинах [4, с. 120].

Вік потерпілого. Переважна більшість потерпілих від грабежів це повнолітні особи (95–96 %). Неповнолітні особи становлять незначний відсоток – 2,1–2,8 % протягом 2014–2018 рр. Протягом 2008–2013 рр. їх частка була дещо більшою і становила 9,8–3,1 % з постійним зменшенням кожного року. Малолітніх потерпілих від грабежів зафіксовано зовсім мало, їх частка протягом досліджуваного періоду не перевищувала 1,6 %. Схожа ситуація і у відсотковому співвідношенні серед осіб, потерпілих від розбійних нападів. Так, переважна більшість це повнолітні особи (96–97 %). Значно менший відсоток потерпілих серед неповнолітніх (в середньому 3,6 % протягом досліджуваного періоду). Частка малолітніх протягом 2008–2018 рр. не перевищувала 0,9 % від всіх потерпілих від розбійних нападів.

За результатами узагальнення досліджених нами кримінальних справ найвіктимнішою віковою категорією серед осіб, що постраждали від грабежів є особи у віці 25–39 років – 36,3 %. Дещо менша частка потерпілих у віці 18–24 роки – 16,4 %, 40–49 років – 10,0 %, 50 років і більше – 9,1 %. Віковий розподіл осіб, потерпілих від розбійного нападу дещо відрізняється від попередньої групи потерпілих осіб. Так, найбільш привабливими для розбійників віковими категоріями виявилися 18–24 роки – 25,0 % осіб, 25–39 років – 25 %, та 40–49 років – 20,0 % осіб, 50 років та більше – 15,0 %.

З вищенаведеного можна зробити висновок, що переважна більшість осіб, потерпілих від грабежів та розбійних нападів становлять особи у віці 18–24 роки та 25–49 років. Саме в цей період життя більшість людей є найбільш соціально-активними, свій вільний час проводять переважно у загально доступних громадських місцях, тому й стають жертвами злочинів даної категорії.

Освіта, рід занять і джерела прибутків потерпілих від злочинів. Майже кожний другий грабіж вчинений відносно особи із середньою освітою, майже кожний п'ятий відносно осіб з вищою та неповною середньою освітою. Незначний відсоток (5,5 %) становлять потерпілі з неповною вищою освітою. Частки осіб, потерпілих від розбоїв за освітнім рівнем розподілилися наступним чином: 70,0 % – із середньою освітою, по 10,0 % – вищою, неповною середньою та з неповною вищою. Переважна більшість потерпілих мають середню освіту, що свідчить перш за все про низький освітній рівень в нашій країні в результаті недоступності вищої освіти для більшості населення.

Із всього масиву обробленої інформації щодо 18,2 % потерпілих від грабежів та 25,0 % потерпілих від розбоїв, місце роботи взагалі не вказане або зазначено, що дані особи не працюють. Знову ж таки це свідчить про дуже низький рівень зайнятості більшості громадян нашої держави, а також значний рівень неофіційного працевлаштування. Професії потерпілих, щодо яких було вчинено грабежі та розбійні напади досить різноманітні. В основному це потерпілі, які мали робочі спеціальності.

Сімейний стан потерпілого. Проведені кримінологічні дослідження засвідчують, що з усього масиву досліджених кримінальних справ більшість потерпілих від грабежів та розбійних нападів були неодружені (незаміжні). Так, 72,2 % потерпілих від грабежів та 76,9 % потерпілих від розбоїв не мали офіційно зареєстровану дружину (чоловіка).

Всі вищезазначені соціально-демографічні характеристики потерпілих від грабежів та розбійних нападів дають змогу окреслити портрет потенційного потерпілого від даних злочинів від подальшого проведення щодо них індивідуальних профілактичних заходів працівниками правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голина, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голини. – 2-ге вид. перероб. і доп. – Х.: Право, 2009. – 288 с.
2. Головкін Б. М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання: монографія / Б.М. Головкін. – Х. :Право, 2011. – 432 с.
3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення (розділ 8. Відомості про осіб, які потерпіли від кримінальних правопорушень). URL:https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113897&libid=100820&c=edit&_c=fo (дата звернення: 28.02.2019)
4. Иншаков С. М. Зарубежная кримінологія / Иншаков С. М. – М.: ИНФРА.М-НОРМА, 1997. – 383 с.

Кваша Роман Сергійович,

аспірант відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

НАСИЛЬСТВО ТА БУЛІНГ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ: НЕГАТИВНА РОЛЬ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Анотація. У доповіді обґрунтовано негативний вплив ЗМІ на насильство серед неповнолітніх та поширення булінгу в Україні, які відбуваються у поєднанні з психологічною нестійкістю, зниженим рівнем загальної мотивації, нерозвиненими правосвідомістю та правовою культурою неповнолітніх.

Ключові слова: злочинність серед неповнолітніх, булінг, протидія, ювенальна кримінологія, ювенальна юстиція, ювенальна превенція.

Summary. The report substantiates the negative impact of the media on violence against minors and the spread of bullying in Ukraine, which occur in conjunction with psychological instability, reduced level of general motivation, undeveloped legal awareness and legal culture of minors.

Keywords: juvenile delinquency, boiling, counteraction, juvenile criminology, juvenile justice, juvenile prevention.

Сьогодні на тлі військової агресії проти України, поширення сепаратизму, тероризму та корупції та інших негативних тенденцій, не менш актуальною є проблема насильства у середовищі неповнолітніх, що зростає у геометричній прогресії. Оскільки саме в так званому перехідному віці активно формуються власна система сприйняття світу, система цінностей та пріоритетів, то діти переймають різні моделі поведінки дорослих, і, на жаль, насильство стає однією з таких моделей. Однією з найпоширеніших проблем у дитячому середовищі сьогодні є булінг, який прийнято розглядати як небажану агресивну поведінку